

NATURALITAT, COGNICIÓ I VARIACIÓ MORFOLÒGICA*

1. PRESENTACIÓ

La gramàtica generativa, com és ben sabut, parteix de la idea que el llenguatge és una capacitat innata, un «instint», per dir-ho amb el terme utilitzat en una obra recent que s'ha convertit en un autèntic *best-seller* als Estats Units;¹ una capacitat, a més, totalment dissociada de la resta de capacitats cognitives. Passades quasi tres dècades de la famosa polèmica entre Chomsky i Skinner sobre la naturalesa de la capacitat del llenguatge, el debat continua encara sense estar totalment tancat. Actualment, com és obvi, els termes del debat no tenen a veure amb el caràcter eminentment innat (com postulava Chomsky) o eminentment condicionat (com postulava Skinner) de l'adquisició, sinó amb el grau que cal atorgar a allò que és innat (i que formaria part de la gramàtica universal transmesa genèticament) i allò que es deu a les generalitzacions i a la construcció d'una gramàtica concreta a partir de l'estimulació a què els nens es veuen sotmesos al llarg d'un procés de maduració del cervell. El debat continua igualment obert pel que fa a la relació que la capacitat del llenguatge manté amb la resta de les capacitats cognitives. Efectivament, si per al generativisme, el llenguatge és una capacitat totalment dissociada de la resta de capacitats cognitives, per als cognitivistes la capacitat

* Agraïxo a José Ignacio Hualde i a Llorenç Comajoan els interessants comentaris que van fer a una primera versió d'aquest text. Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació GV-3175/95 de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana.

1. Es tracta del llibre de Steven PINKER, *The Language Instinct. How the Mind Creates Language*, Nova York, Harper Perennial, 1995. Aquesta obra parteix del marc teòric de la gramàtica generativa i tracta de defensar amb diferents arguments que la capacitat del llenguatge és una capacitat innata, transmesa genèticament.

del llenguatge presenta uns clars paral·lelismes amb la resta de capacitats cognitives i, molt especialment, amb la capacitat perceptiva. Més encara, la manera com tendim a estructurar els estímuls visuals sembla directament relacionada amb la manera com s'estructura el llenguatge.² No és estrany, en aquest sentit, que s'anomene *lingüística cognitiva* (o *gramàtica cognitiva*) el corrent teòric que parteix de l'estreta relació existent entre el llenguatge i les altres capacitats cognitives. En aquesta xerrada, em detindré a exemplificar aquesta relació a partir d'alguns exemples relacionats amb la morfologia flexiva; concretament, tractaré de mostrar que alguns dels principis que regeixen la morfologia flexiva i l'organització dels paradigmes flexius estan estretament vinculats a les lleis perceptives delimitades per la psicologia de la forma (*Gestalt*). El marc teòric que utilitzaré serà, en un sentit ampli, el de la lingüística cognitiva.

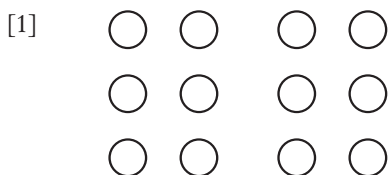
2. LES LLEIS DE L'ORGANITZACIÓ DELS ESTÍMULS PERCEPTIUS

La psicologia de la forma ha posat en relleu el fet que tendim a configurar el *camp perceptiu* com una figura global, com un tot organitzat (una *Gestalt*, en alemany) i no com un seguici d'elements purament juxtaposats.³ El paral·lelisme entre percepció i llenguatge sembla del tot evident des del moment en què les llengües naturals constitueixen un sistema de signes, entre els quals s'estableixen tota una sèrie de relacions sintagmàtiques i paradigmàtiques: un sintagma o un paradigma, des d'aquesta perspectiva, forma un tot organitzat i no una pura acumulació d'elements inconnexos. Tornant a la percepció, els psicòlegs vinculats a aquest marc teòric han assenyalat que els estímuls perceptius s'estructuren a partir d'una sèrie de lleis perceptives; concretament, a partir de la llei de la proximitat, de la semblança, de la continuïtat i de la bona forma, entre d'altres. Tot seguit delimitem, a grans trets, aquestes lleis perceptives.

La *lleï de la proximitat* fa referència al fet que tendim a associar els elements discrets amb aquells que són més pròxims. En un conjunt d'elements discrets, per tant, els elements pròxims pertanyen a un mateix grup i es dissoïen dels més allunyats. Davant un estímulo com el de [1], per exemple, es tendirà a veure dos grups de punts i no dotze punts independents.

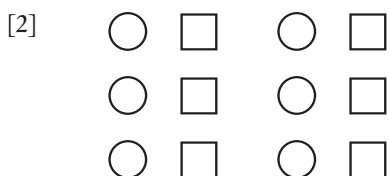
2. La idea que el llenguatge manté un clar paral·lelisme amb la capacitat perceptiva ha estat assumida, entre d'altres, per TALMY (1988), LÓPEZ GARCÍA (1989), CALVO (1989) i CIFUENTES (1994, p. 21-28).

3. Sobre la psicologia de la forma i les lleis perceptives, vegeu els llibres clàssics de KOFFKA (1935), i KÖHLER, KOFFKA i SANDER (1963). També resulta útil la presentació global que apareix en GUILLAUME (1971) i, des d'una perspectiva més actual, en HOCHBERG (1997).

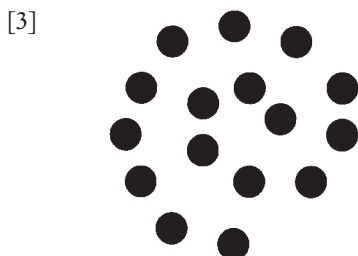

La proximitat s'identifica, consegüentment, amb la distància espacial entre els elements d'un conjunt. Alterant la proximitat, és a dir, la distància relativa que separa els elements, es poden canviar profundament les agrupacions i, per tant, el nombre i la forma de les unitats.

La *llei de la semblança* té a veure amb la tendència a associar els elements discrets amb aquells que són més semblants. Davant d'un estímul com el de [2], per exemple, es tendirà a veure columnes verticals i no columnes horitzontals.

La *llei de la continuïtat* remet a la tendència a establir seqüències lineals. D'acord amb aquesta tendència, els punts pròxims tendeixen a formar una línia tot i que la pertinença d'un punt a una línia depèn sobretot del fet que aquest punt siga la millor prolongació de la línia. Davant d'un estímul com el de [3], per exemple, es tendirà a veure una línia espiral.

La *llei de la bona forma*, finalment, és la llei més general i la que engloba totes les altres. Aquesta llei, concretament, assenyala que una percepció tendeix a prendre la millor forma possible, la més equilibrada i la més estable.

La bona forma es caracteritza, així, per la simplicitat de l'estructura, per la regularitat dels elements i del contorn, i per la simetria. La millor forma, doncs, és la més redundant possible.

Aquestes quatre lleis perceptives presenten un clar paral·lelisme amb diverses tendències lingüístiques constatables en els diferents nivells del llenguatge. En aquest treball, com s'ha indicat adés, ens centrarem en la relació que s'estableix entre aquestes lleis i algunes de les tendències que es poden constatar en l'àmbit de la morfologia flexiva i que donen compte de certes variacions diacròniques i diatòpiques.

3. LA DISTÀNCIA LINGÜÍSTICA

La llei perceptiva de la distància té una traducció evident en les llengües naturals, ja que els elements lingüísticament més pròxims dins una seqüència solen ser també els elements conceptualment més pròxims. La distància lingüística presenta, per tant, un alt grau de motivació i, en general, es pot interpretar com un reflex formal (com una icona) de la distància conceptual. Seguint bàsicament la proposta delimitada per Haiman (1985, § 2.2), en [4] s'estableix una escala decreixent de distància lingüística. En aquesta representació, «#» indica frontera de mot, «++» frontera entre un mot i un clític (o adjunt) i «+» frontera entre morfemes.

- [4] *Distància lingüística decreixent entre X i Y:*
a) dos mots no necessàriament adjacents: X # (A) # Y
b) dos mots adjacents: X # Y
c) un mot i un clític (o un adjunt): X ++ Y
d) un radical i un afix: X + Y

La formació del futur romànic a partir d'un infinitiu seguit del verb *haveo* ens pot servir fàcilment per a exemplificar la pertinença lingüística de l'escala anterior, ja que els dos constituents de la construcció han experimentat un progressiu acostament conceptual i lingüístic que, a grans trets, s'identifica amb les quatre distincions establertes en l'escala de [4].⁴

Estadi 0. El futur romànic, com és ben sabut, procedeix d'una construcció d'infinitiu final documentada esporàdicament en autors llatins clàssics, sobretot amb verbs de llengua:

4. Per a un estudi més detallat de la formació del futur en les llengües romàniques, vegeu FLEISCHMAN (1982) i PÉREZ SALDANYA (1998, cap. 16).

[5a] [...] de re publica nihil *habeo* ad te *scribere* (Ciceró).
‘[...] no tinc res a dir-te sobre els assumptes polítics.’

[5b] [...] *habeo* etiam *dicere* quem [...] de ponte in Tiberim deicerit (Ciceró).
‘[...] tinc [un cas] a citar d’una persona que es llançà del pont al Tíber.’

Com mostren aquests exemples, la distància lingüística i conceptual entre el verb *habeo* i l’infinitiu és màxima —és la corresponent a [4a]: el verb *habeo* és un verb ple amb el significat de possessió i forma part de l’oració principal, mentre que l’infinitiu pertany a l’oració subordinada final.

Estadi 1. La distància conceptual entre les dues unitats es redueix entre els segles II i IV dC quan el verb *habeo* inicia un procés de gramaticalització i es converteix en un auxiliar (o un semiauxiliar) amb el valor deòntic d’obligació. Com es pot observar en els exemples de [6], l’aproximació conceptual entre *habeo* i l’infinitiu queda reflectida icònicament en la posició adjacent que generalment ocupen els dos mots —la posició corresponent a [4b] en l’escala de la distància.

[6] Quid *habui facere*? (Sèneca).
‘Què hauria d’haver fet?’

Estadi 2. Un cop consolidat el valor d’obligació, el derivat de *habeo* continua el procés de gramaticalització i ben aviat comença a desenvolupar valors típicament futurs, valors relacionats amb la intenció (allò que es vol fer amb posterioritat a l’acte de parla) i amb la predicció (allò que segurament s’esdevindrà d’acord amb l’estat de coses actuals). El significat del verb conjugat s’aproxima conceptualment al de l’infinitiu, i aquesta aproximació tendeix a traduir-se novament en una major proximitat formal: el verb *habeo*, així, ocupa una posició cada vegada més fixa darrere de l’infinitiu i s’aglutina progressivament amb aquest. El primer exemple de futur típicament romànic ens l’ofereix el passatge de la *Crònica* de Fredegari de mitjan segle VII, que ha estat comentat pel doctor Joan Bastardas en un interessant article sobre l’origen de les llengües romàniques (Bastardas, 1989). Segons es narra en la crònica, Justinà, després d’haver fet presoner el rei persa, li va demanar que li tornés les ciutats i les províncies conquerides. Com es pot comprovar en el fragment que es reproduïx en [7], el rei persa, en bon llatí, li responia que no pensava tornar-les-li (*non dabo*), però Justinà li retrucava en un to més contundent, amb un mot típicament romànic, que sí que les hi tornaria (*daras*).

[7] Et ille respondebat: «non dabo». Iustinianus dicebat: «daras». Ob hoc loco illo, ubi haec acta sunt, civetas nomen Daras fundata est iusso Iustiniano (Fredegari).

El mot *daras*, com ha assenyalat Bastardas (1989, p. 38), és un mot típicament romànic, tant per l'etimologia (no s'usa la forma sintètica del futur llatí, *dabis*, sinó una forma vulgar provinent de la perífrasi *dare habes*) com per l'estructura morfofonològica (es tracta d'un mot agut, accentuació incompatible amb el geni de la llengua llatina). En aquest estadi, amb tot, l'aglutinació no és completa: la construcció constitueix un únic mot fonològic, però el derivat del verb *habeo* es comporta com un adjunt verbal i no exclou la possibilitat d'intercalar pronoms personals febles, d'acord amb la distància lingüística de [4c]. En català, aquesta possibilitat, coneguda amb el nom de *imesi* (o *mesoclisi*), es manté amb una clara vitalitat tot al llarg de l'edat mitjana, com es pot comprovar en els exemples següents:

- [8a] [...] e.yl dit Mateu li respòs e dix: «Que no le t'e feta, mas *fer-la-t'é!*» (Joan MIRALLES, *Un bre de cort reial mallorquí del segle XIV (1357-60): Introducció, transcripció i estudi lingüístic*, vol. II, Palma, Moll, 1984, p. 234).
- [8b] Ara, doncs, atén diligentment, e *dir-te-n he* algunes que els maestres de les lletres seculars, e altres que els teòlegs vertaders, han posades (Bernat METGE, *Lo Somni*, Barcelona, Barcino, 1925, p. 32).

Estadi 4. L'aproximació lingüística es completa en el moment en què el derivat de *habeo* es fusiona totalment amb l'antic infinitiu i es converteix en un afix flexiu, això és, en el moment en què la distància lingüística és la de [4d]. Pel que fa aquest darrer estadi, només apuntarem que en moltes llengües romàniques aquest canvi formal s'ha associat també amb un major grau de gramaticalització, com mostra el fet que el futur hagi assolit un valor epistèmic de suposició, equivalent al de la perífrasi *deure* més infinitiu: *deuen ser a casa*. En català, aquest valor no s'ha desenvolupat tant com en altres llengües romàniques. Tot i amb això, aquest ús resulta bastant habitual en combinació amb l'auxiliar *haver*, com mostren els exemples literaris següents:

- [9a] L'espectacle és impressionant. La quantitat d'arbres que hauran caigut durant aquests anys de guerra és desorbitant, in comptable (Josep PLA, *Quadern gris*, vol. I, Barcelona, Destino, 1983, p. 323).
- [9b] Tot el que vulguis, però fixa't només en una cosa que potser t'haurà passat per alt (Francesc TRABAL, *Vals*, Edicions 62 i La Caixa, Barcelona, 1980, p. 34).
- [9c] Al capdavant ignoro si és que m'he proposat acusar-te o bé justificar-me, ni si n'hauré tret alguna cosa d'aquesta interminable confessió (Xavier BENGUEREL, *El testament*, Barcelona, Club Editor, 1955, p. 183).

- [9d] Poques classes socials, considerades globalment, hauran passat més gana que la dels «hidalgos» castellans (Joan FUSTER, *Causar-se d'esperar*, Barcelona: Editorial A. C., 1965, p. 189).

4. LA UNIFORMITAT INTRAPARADIGMÀTICA I INTERPARADIGMÀTICA

La llei perceptiva de la semblança té un correlat lingüístic evident en la tendència a l'isomorfisme, segons la qual els elements semànticament o funcionalment equivalents solen ser també formalment equivalents. El cas més evident d'aquesta tendència s'identifica amb l'anivellament paradigmàtic, això és, amb els canvis tendents a evitar l'al·lomorfia dins un determinat paradigma flexiu i a atorgar la mateixa forma als elements que tenen el mateix significat. Les antigues formes de plural *hòmens*, *jóvens* o *màrgens*, per exemple, es mantenen en parlars valencians i nord-occidentals, però en la resta del domini lingüístic s'han anivellat amb les formes de singular i s'han convertit en *homes*, *joves* i *marges*. De manera paral·lela, formes verbals, com ara *meresc* o *cresc*, es mantenen en els parlars que no tenen desinència vocàlica en la primera persona del present d'indicatiu, però han adoptat les formes sense variació al·lomòrfica en el radical en els parlars que han generalitzat la desinència vocàlica *-o*, com es pot observar en [10].

[10a] (meresc >) **mereixo**, **mereixes**, **mereix...**

[10b] (cresc >) **creixo**, **creixes**, **creix...**

El que resulta més interessant de remarcar és que, juntament amb aquests canvis paradigmàtics generals, els parlants sovint tendeixen a reforçar semblances més puntuals i particulars, que fins i tot atempten contra la regularitat general i paradigmàtica. Pensem, per exemple, en els participis irregulars de la tercera conjugació acabats en *-ert*. Tenen participis etimològics verbs com ara *obrir*, *cobrir*, *sofrir* i *oferir*, com es pot comprovar en [11].

[11] Participis forts acabats en /-ért/:

- a) OPERTU > obert
- b) COOPERTU > cobert
- c) SUFFERTU > sofert
- d) OFFERTU > ofert

Aquests participis irregulars, lluny d'adoptar la forma més regular amb la terminació /-íd/, s'han convertit en la base de l'analogia a partir de la qual alguns participis regulars han assolit formes fortes irregulars acabades en /-ért/. Els participis regulars i originaris *omplit*, *complit* o *establit*, per exem-

ple, es mantenen en parlars valencians i baleàrics, però han adoptat formes en *-ert* en la resta del domini:

- [12a] omplit > omplert
- [12b] complit > complert
- [12c] establít > establert

En aquests casos, els parlants han percebut una semblança formal amb els verbs de [11] i han reforçat aquesta semblança, a pesar que atemptava contra la regularitat del paradigma. Aquesta semblança, de fet, es pot formular per mitjà de l'esquema de [13a], d'acord amb el qual tots els verbs de la tercera conjugació que tenen un radical acabat en consonant labial seguida opcionalment de *l* tenen un participi en *-ert*, i no el participi regular en */-íd/* de l'esquema molt més general i regular de [13b].⁵

- [13a] [... [consonant labial] (l) -ért] participi (III conj.)
- [13b] [... [íd]] participi (III conj.)

La tendència a la regularitat absoluta i a l'anivellament paradigmàtic ha de ser, per tant, matisada en el sentit que, a vegades, els parlants mantenen, i fins i tot reforcen, semblances entre elements aïllats que atempten contra la regularitat dels paradigmes. Tot i el caràcter ideal dels esquemes més regulars, cal tenir en compte que la ment humana té una gran capacitat per a recordar detalls, redundàncies i generalitzacions locals i abstractes, i que amb molta freqüència les relacions locals prevalen sobre les més generals (Bybee, 1996, p. 14).

5. LES RELACIONS IMPLICATIVES

La llei de la continuïtat es pot exemplificar a partir de les relacions implicatives que sovint s'estableixen entre les formes que presenten peculiaritats formals dins un paradigma. En molts casos, en efecte, les irregularitats tendeixen a seguir uns patrons recurrents que atorguen estabilitat a l'al·lomorfa i en faciliten l'aprenentatge; uns patrons segons els quals, l'aparició d'una determinada forma en una categoria implica la reaparició d'aquesta forma en una altra categoria. Moltes formes irregulars, per tant, no solen ser formes aïllades (punts sense continuïtat), sinó formes que tendeixen a establir xarxes contínues a partir de les quals es poden predir les altres formes del paradigma. En català, per exemple, la majoria dels verbs de la segona conjugació que te-

5. Aquests esquemes segueixen la formalització adoptada per BYBEE (1996).

nen un radical velaritzat en algunes formes del paradigma respecten la jerarquia implicativa de [14].⁶

- [14] participi → imperfet de subjuntiu i perfet simple → present de subjuntiu i 1a persona del present d'indicatiu

D'acord amb aquesta jerarquia, en la majoria de casos, es pot preveure que si un verb té un radical velaritzat en una determinada categoria, aquest radical reapareix en les categories situades més a la dreta. Aquesta organització implicativa, de fet, permet delimitar tres models de verbs amb formes velaritzades. El model més regular presenta un radical velaritzat en totes les categories. Pertanyen a aquest model verbs com ara *creure* o *beure*, com es pot comprovar en [15], on es col·loquen entre parèntesis les formes valencianes en aquells casos en què hi ha variació diatòpica.

- [15a] cregut → **cregués** (*creguera*) i **cregué** → **cregui** (*crega*) i **crec**

- [15b] begut → **begués** (*beguera*) i **begué** → **begui** (*bega*) i **bec**

Un model també bastant recurrent presenta formes en totes les categories, excepte en el participi. Aquest model es pot exemplificar amb els verbs *dir* i *prendre*:

- [16a] dit / **digués** (*diguera*) i **digué** → **digui** (*diga*) i **dic**

- [16b] pres / **prengués** (*prenguera*) i **prengué** → **prengui** (*prenga*) i **prenc**

Un tercer model, més aviat esporàdic, únicament té formes velars en la primera persona del present d'indicatiu i en el present de subjuntiu. Pertanyen a aquest model, el verb *escriure*, almenys en la conjugació més tradicional d'aquest verb, i en valencià, verbs com ara *obrir* o *omplir*:

- [17a] escrit / *escrivís* i *escriví* / **escrigui** (*escriga*) i **escric**

- [17b] obert / *obrirà* i *obrí* / **òbriga** i **òbric**

- [17c] omplit / *omplirà* i *omplí* / **òmpliga** i **òmplic**

La jerarquia de [14], d'altra banda, no només té validesa sincrònica sinó també diacrònica, ja que permet delimitar el procés d'extensió analògica que segueixen els verbs que han adoptat formes velaritzades en el valencià col·loquial. El verb *dormir*, per exemple, velaritzava en la majoria de parlars valencians en la primera persona del present d'indicatiu (*dorc* en lloc del normatiu *dorm*) i en

6. En aquesta jerarquia no es té en compte l'imperatiu, que, en general, adopta formes equivalents a les d'altres categories.

el present de subjuntiu (*dorga* en lloc del normatiu *dorma*). En alguns parlars, però, la velarització ha anat més enllà i també velaritzen l'imperfet de subjuntiu (*dorgués* en lloc del normatiu *dormís*) i el perfet simple (*dorgué* en lloc del normatiu *dormí*). L'extensió analògica, per tant, parteix de les categories més baixes de la jerarquia implicativa de [14] i es generalitza progressivament a les més altes.

6. LA ICONICITAT CONSTRUCCIONAL

La bona forma respon, com s'ha indicat, a la simplicitat de l'estructura, la regularitat dels constituents i del contorn. En termes lingüístics, la bona forma presenta un clar paral·lelisme amb la tendència a la iconicitat construccional que es troba a la base de moltes oposicions morfològiques. D'acord amb aquesta tendència, el marcatge formal tendeix a reproduir icònicament el marcatge funcional, de manera que les formes més marcades funcionalment tendeixen a ser també les més marcades formalment.

La teoria del marcatge, com és sabut, va ser desenvolupada originàriament per l'escola de Praga i ha tingut una especial incidència en la lingüística moderna en disciplines com ara la fonologia, la morfologia i la semàntica. D'acord amb aquesta teoria, els elements lingüístics de qualsevol nivell del llenguatge estableixen oposicions de caràcter binari, en les quals un dels membres és marcat i l'altre no marcat. En la categoria gramatical del nombre, per exemple, el singular és el membre no marcat, i el plural, el marcat. Des d'un punt de vista funcional, els membres no marcats es diferencien dels marcats, perquè responen a totes o a algunes de les propietats següents:

- [18] Propietats dels membres no marcats per oposició als marcats d'una categoria:
- a) Criteri semàntic: presenten un significat més bàsic i sovint tenen un caràcter extensiu (això és, poden aparèixer en lloc dels membres marcats o amb un significat que inclou el dels marcats).
 - b) Criteri pragmàtic: tenen una major freqüència d'ús i solen aparèixer en tot tipus de contextos.
 - c) Criteri psicolingüístic: s'assoleixen abans en el procés d'adquisició del llenguatge, no solen ocasionar errors lingüístics i són bastant resistents a la desaparició en processos d'afàsia.
 - d) Criteri històric: són resistents als canvis, però freqüentment són la base d'alguns canvis.

Tornant a la categoria gramatical del nombre, per exemple, es pot assumir que el singular és el membre no marcat respecte al plural perquè:

- a) El singular té un significat més bàsic que el plural: aquell designa una entitat i aquest, en canvi, més d'una entitat.

b) El singular té un valor extensiu i pot assolir el significat de pluralitat en usos genèrics dels SNs (p. ex., *la balena és un animal mamífer*).

c) El singular té una freqüència d'ús superior a la del plural, com es pot observar en el quadre de [19], on es reproduïx la freqüència de les formes de singular i de plural d'alguns dels lemes nominals més usuals del català.⁷

[19] Freqüència de la categoria de nombre

	<i>sing.</i>	<i>pl.</i>
el	75,9 %	24,09 %
un	95,28 %	5,71 %
aquest	73,77 %	26,22 %
aquell	70,25 %	29,74 %

d) El singular, finalment, s'assoleix molt abans que el plural en el procés d'adquisició del llenguatge.

Aquest marcatge funcional, d'altra banda, queda reflectit icònicament en el fet, ja constatat per Greenberg (1966, p. 94), que en moltes llengües el plural es construeix afegint un afix a la forma del singular i que no hi ha cap llengua on el plural no tinga afix de nombre i el singular, sí.

D'acord amb el que s'acaba d'assenyalar, es pot concloure que aquelles oposicions gramaticals que s'adeqüen al criteri de la «bona forma» són aquelles que mantenen una relació icònica entre el marcatge formal i el funcional; aquelles en les quals «més» forma o «més» complexitat estructural implica «més» complexitat semàntica o funcional. D'acord amb aquestes premisses, diversos autors vinculats a l'anomenada «morfologia natural» han establert una jerarquia d'iconicitat (o de bona forma), en la qual les oposicions apareixen ordenades de més a menys icòniques, o de més a menys adequades a la llei de la bona forma (Mayerthaler, 1987; Wurzel, 1989, i Wheeler, 1993):

[20] Jerarquia d'iconicitat o de bona forma):

- a) Màxima iconicitat (iconicitat construccional). La forma marcada s'obté afegint un afix a la no marcada: la forma plural *ports* s'obté afegint l'afix *-s* a la forma singular *port*.
- b) Mínima iconicitat (iconicitat metafòrica). La forma marcada s'obté per mitjà d'alguna alteració en la no marcada: en anglès la forma sin-

7. Aquests percentatges s'han extret a partir del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana, dirigit per Joaquim Rafel.

gular *foot* ‘peu’ i la plural *feet* ‘peus’ es diferencien per la variació vocàlica del radical.

- c) Falta d’iconicitat (sincretisme): la forma marcada i la no marcada són iguals: les formes *francès* i *mes* del català antic o *llapis* i *dilluns* del català modern poden ser singular o plural (p. ex. *lo francès* i *los francès*, *el dilluns* i *els dilluns*).
- d) Contraiconicitat (iconicitat substractiva). La forma no marcada té més cos fònic que la no marcada: el plural culte *curricula* té menys cos fònic que el singular *currículum*.

Tenint en compte aquesta jerarquia, resulta previsible que en les llengües naturals sovint es produeixen canvis morfològics que substitueixen oposicions baixes en la jerarquia per oposicions més altes. El mot *currículum*, per exemple, té com a plural regular la forma *currículums*. Les antigues formes de plural del tipus *francès* adopten un plural analògic ja des d’antic, per mitjà de la vocal de suport *e*, morfològitzada després com a *o* en els mots masculins:⁸

[21] los francès > los franceses > els francesos

La mateixa analogia, d’altra banda, es produeix col·loquialment en casos, com ara *els dillunsos* (en lloc de la forma sincrètica normativa *els dilluns*), tan generalitzats en els parlars valencians.

7. CONCLUSIONS

Les llengües naturals presenten uns clars paral·lelismes amb les tendències d’organització dels estímuls perceptius. Tant en les llengües naturals com en la percepció visual resulten pertinents les relacions de distància, de semblança, de continuïtat i de bona forma. Quant a les llengües naturals, aquests tipus de relacions responen clarament a alguns dels principis generals delimitats per lingüistes vinculats a corrents teòrics cognitivistes o funcionalistes. Mantenir que la capacitat del llenguatge és una capacitat totalment dissociada de la resta de capacitats cognitives és un punt de vista teòricament acceptable si es pretén delimitar únicament aquells aspectes particulars de les llengües naturals, però ajuda ben poc a una comprensió més global i més realista de la manera com treballa la intel·ligència humana.

MANUEL PÉREZ SALDANYA
Universitat de València

8. Per a una anàlisi detallada d’aquest canvi, vegeu MORAN (1997).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BASTARDAS, J. (1989). «Quan es produí el pas del llatí al català». *Revista de Catalunya*, núm. 30, p. 33-47.
- BYBEE, J. L. (1985). *Morphology*. Amsterdam: John Benjamins.
- (1996). «Modelo de redes en morfología». A: *XI Congreso Internacional de la Asociación de Lingüística y Filología de la América Latina* [Las Palmas, 22-27 juliol 1996]. [Conferència inèdita]
- CALVO, J. (1989). *Formalización perceptivo-topológica de la pragmática liminar*. Murcia: Publicaciones de la Universidad de Murcia.
- CIFUENTES HONRUBIA, J. L. (1994). *Gramática cognitiva. Fundamentos críticos*. Alacant: EUEMA.
- FLEISCHMAN, S. (1982). *The future in thought and language. Diachronic evidence from Romance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GREENBERG, J. H. (1966) [1963]. *Language Universals*. L'Haia: Mouton.
- GUILLAUME, P. (1971). *Psicología de la forma*. Buenos Aires: Psique.
- HAIMAN, J. (1985). *Natural syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOCHBERG, Julian (1997). «Gestalt Theory and its Legacy. Organization in Eye and Brain, in Attention and Mental Representations». A: *Perception and Cognition at Century's End*. San Diego: Academic Press, p. 253-306.
- KOFFKA, K. (1935). *Principles of Gestalt psychology*. Nova York: Harcourt.
- KÖHLER, W.; KOFFKA, K.; SANDER, F. (1963). *Psicología de la forma*. Buenos Aires: Paidós.
- LANGACKER, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- LÓPEZ GARCÍA, A. (1989). *Fundamentos de lingüística perceptiva*. Madrid: Gredos.
- MAYERTHALER, W. (1987). «System-independent morphological naturalness». A: DRESSLER, W. U.; MAYERTHALER, W.; PANAGL, O.; WURZEL, W. U. [ed.]. *Leitmotifs in natural morphology*. Amsterdam: John Benjamins, p. 25-58.
- MORAN, Josep (1997). «Origen del plural dels noms acabats amb -s en singular», *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*. Vol. I. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 311-327.
- PÉREZ SILDANYA, M. (1998). *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- TALMY, L. (1988). «The Relation of Grammar to Cognition». A: RUDZKA-OSTYN, B. [ed.]. *Topics in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, p. 165-205.
- WHEELER, M. W. (1993). «On the hierarchy of naturalness principles in inflexional morphology». *Journal of Linguistics*, núm. 29, p. 95-111.
- WURZEL, W. U. (1989). *Inflectional Morphology and Naturalness*. Dordrecht: Kluwer.